

Б.Г.Макаренко,
кандидат політичних наук,
здобувач НПУ імені М.П.Драгоманова

ТРАНСФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОШУК ОСНОВНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ

Відмітною особливістю ХХ ст. є те, що воно виявилось однією з найбільших віх у зміні типів соціально-економічного розвитку. Це було століття, яке ознаменувало вищий ступінь індустріального етапу зі всіма його значними досягненнями і неминучими втратами. Сталь, нафта й електроенергія стали надійними чинниками потужності держав і континентів. Продукти промислової переробки й організація їх масового виробництва – кораблі, автомобілі, нафтопроводи, потік товарів масового попиту (житло, телевізори, одяг, продукти харчування) – наповнили ринок. З початком науково-технічної революції було створено не тільки ядерну зброю, але й найпотужніші реактори з виробництва електроенергії, кораблі з атомними двигунами. Розпочалося освоєння космосу. Відповідь на перший запуск космічного супутника – могутній розвиток науки і техніки, політ космонавтів на Місяць, прорив до нових технологій.

На жаль, Радянський Союз не зробив необхідних висновків. Система господарювання, що склалася в ньому, застигла і почала крок за кроком поступатися своїми лідирувальними позиціями. Під час застою було упущено комп'ютерну революцію, політику ресурсозбереження, що охопила майже весь світ, і «зелену революцію». Наслідки індустріальної епохи різко ускладнили екологічну ситуацію в світі, призвівши до виснаження багатьох ресурсів, масового вирубування лісів, до того, що озера і річки перетворилися на відстійники для промислового сміття.

Лідери Римського клубу порушили проблему обмеження зростання виробництва, переходу до його якісно нового типу. Народилася *концепція економічного зростання*, проголошена в 1992 р. на конференції в Ріо-де-Жанейро. Щоправда, вона, на жаль, є вельми далекою від практичної реалізації. Поступово почався перехід до якісно нового етапу соціально-економічного розвитку, який дістав

різні назви, але в принципі може бути позначений поняттям «пост-індустріальна епоха». Цій темі присвячена величезна кількість робіт як західних, так і вітчизняних учених. Відбулася ще одна фундаментальна зміна в економіці ХХ–ХХІ століть, яку поки серйозно не осмислено. Задовго до початку нинішнього століття, почалися і за інерцією продовжуються суперечки про абсолютні переваги приватної чи суспільної власності. І мало хто звернув увагу на те, що історія в своєму розвитку зняла це питання, а відтак і початковий пункт розчленовування суспільства на формації за ознакою визначальної ролі однієї з форм власності.

Старіший і більш розвинутий, свого роду класичний, варіант сучасного суспільно-економічного, політико-правового і соціально-культурного розвитку – це західне ринкове суспільство. Воно найбільше пом'якшило і комфортабельно обставило свій приєрмок. Прилавки магазинів, що ломляться від товарів, високий матеріальний добробут значної частини населення в західних метрополіях приховують від очей убогість і голод в іншій частині світу (де-небудь в Африці, Азії, Східній Європі або Латинській Америці). Але і в самому центрі вже невблаганно цокає годинниковий механізм соціально-політичної, економічної та екологічної міни сповільненої дії, нагадуючи про те, що вмирання теж може бути пишним і рясним.

Ринковий виробник не знає, чи знайде попит його товар. Звичайно, він припускає, прогнозує, але при цьому ризикує. Апологети ринкової економіки вбачають саме в цьому її перевагу. Мовляв, ризик примушує господарювати ефективніше, раціонально, прибутково, породжуючи нові товари і послуги. Відтак західний ринок породив достаток, а змучений дефіцитами «радянський» споживач наївно повірив, що ринок – ідеальний механізм для задоволення його потреб. І при цьому забув про те, що на багато з цих потреб ринковому виробникові, по суті, наплювати. Адже ринок задовольняє лише потреби тих людей, що є платоспроможними. А такими є далеко не всі – в цьому колишні радянські громадяни вже змогли переконатися. «Голодна дитина в Африці має потребу в хлібі, але не володіє попитом на хліб» [1, 16]. Індійський, китайський або африканський селянин, який живе напівнатуральним господарством, мешканець убогих кварталів в Азії або Латинській Америці, що перебивається випадковими заробітками або милостинею, український працівник, що місяцями не одержує зарплату, – усі вони майже не мають справи з живими грошима, перебуваючи на далекій

периферії ринкової системи або будучи навіть повністю викинутим із неї. Їхні потреби ринкові виробники практично не беруть до уваги. Половина або навіть велика частина населення земної кулі, особливо в економічно слабкорозвинених регіонах, є бідними.

«У сучасному світі зацікавленість в економічному зростанні (плодами якого користується меншість) більша, ніж зацікавленість у тому, щоб забезпечити усіх людей усім необхідним. Якщо, як вважають, 20% населення, що працює за наймом, буде досить для світового капіталізму, то виникає питання, який же інтерес матимуть останні 80% у збереженні світового капіталізму, якщо вони не матимуть ніяких життєвих і соціальних гарантій» – запитує у редакційній статті німецький журнал «Schwarzer Faden» [2, 2]. Але й з тими, хто має можливість платити, не все просто. Якщо задовольняти той або інший запит споживача ринковому підприємцеві не вигідно, він обере інший шлях: постарается перекопати покупця, що йому потрібен саме той товар, який він, виробник, виготовляє. Якщо потреби немає – її треба створити. Це й називається маркетингом. «Насправді корпорації не задовольняють попит, а створюють його» [3, 233]. Досліджуючи доходи, види діяльності, способи розваг, нарешті психологічні особливості тієї або іншої категорії споживачів, корпорації викидають на ринок товари, які споживі певної категорії, можливо, захочуть придбати. Беруть до уваги все, починаючи від реальних потреб людей у тому або іншому предметі і закінчуючи тонкою грою на слабкостях людини, на її амбіціях. На неї безперервно обрушується свого роду потік спокус, часто найнижчого ґряду, і цим спокусам буває дуже важко протистояти. Уся ця якнайтонша маніпулятивна «кухня» доповнюється могутньою психологічною обробкою-рекламою, що часто впливає вже на підсвідомість людини.

Результати виявилися жахливими. Цілий світ штучних потреб все більше і більше витісняє справжні реальні потреби людини. Виробник маніпулює бажаннями людей, усе більше спонукаючи їх до придбання не таких вже й потрібних, а то й просто непотрібних їм речей. І виробництво таких речей зростає неухильно, з року в рік. «Виробництво заради виробництва» пришвидшує «споживання заради споживання». Виготовляється набагато більше товарів, ніж суспільство у змозі спожити. «Ну і що ж тут жахливого?» – може запитати інший громадянин, якому і в наші важкі дні, незважаючи ні на що, доступні всі радощі ринкового споживання. Жахливо те,

відповімо ми, що для виробництва усієї цієї купи товарів витрачається більше сировини, енергії і людських сил, ніж це є необхідним і допустимим. Ростає не тільки гора благ і послуг – ростуть і купи відходів, купи сміття. Ринкове суспільство виявляється насправді марнотратним і руйнівним. Економічна раціональність ринку обертається екологічною нераціональністю. Змія пожирає власний хвіст. Ринок «диктує...нешадну вимогу «рости або умри», – пише сучасний американський дослідник Мюррей Букчин [4, 33]. А французький учений Андре Горц підсумовує: породжуваний ринком «розрив рішень про виробництво і споживання пробуджує на всіх рівнях тенденцію до максимального зростання» [5, 36]. Але це означає саме послідовне, наполегливе, комфортабельне (для декого) сповзання в соціально-економічну та екологічну прірву.

Та яким би уразливим не був західний варіант індустріалізму, він опинився все ж таки сильнішим за свого східного конкурента – так званого *реального соціалізму*. Правителі та апологети останньої моделі вибрали як свою ідейну зброю теорію про «дві системи». Вони оголосили своє суспільство альтернативою «західному капіталізму», докорінним чином відмінною від нього, яка веде з ним непримиренну боротьбу. Вони гордо і самовпевнено запевняли, ніби їхній «соціалізм» постане переможцем у цій довгій війні (іноді «холодної», а часто й «гарячої») і запанує не тільки політично, але й економічно. Надії ці виявилися таким же нездійсненим міфом, як і сама теза про «дві системи, що протистоять одна одній».

Ніяких двох систем не було в реальності. Існували два різновиди однієї і тієї ж системи – капіталістичного індустріалізму. І принципово вони не відрізнялися одна від одної. Бюрократичне централістське керівництво в суспільствах так званого «реального соціалізму» зовсім не усунуло обмінного, товарного характеру виробництва. Розрив між виробниками і споживачами зберігався, але обмін почав здійснюватися не приватними особами, а державою за допомогою визначених нею монопольних цін. Як і в умовах ринкової економіки, людина не мала можливості визначати, як їй слід жити, працювати і розпоряджатися своїм вільним часом.

А.Горц у «Критиці економічного розуму» вирізняв дві форми несвободи людини, два різновиди становища, за якого її воля скута, а власна діяльність і все життя суспільства вислизують з-під її свідомого контролю [6, 55–57]. Перша форма виникає з численності неузгоджених егоїстичних дій індивідів. Саме так відбувається за

ринкової економіки. Їхні дії набувають якоїсь пов'язаності у вигляді зовнішнього вектора, що встановлюється в ході ринкових процесів, але ця пов'язаність – результат випадку. Він, як і в термодинаміці, ґрунтується на суто статистичних законах і не має ні сенсу, ні мети» [7, 65–66]. Підсумок не відповідає завданням, які ставлять перед собою учасники процесу, їхнє життя підпорядковане зовнішнім, чужим їм «закономірностям». Це й народжує руйнівність, безрозсудність ринкового суспільства, штовхає його до соціальної, економічної та екологічної катастрофи.

Але є інша форма несвободи, інший тип відчуження. Це – підпорядкування людей могутній організаційній структурі, що спонукає їх чинити дії, сенс і мету яких вони не усвідомлюють. Окремі індивіди всі так само відірвані один від одного, не осягають, не бачать і не контролюють цілого. За них вирішує всемогутній механізм, який припускає, ніби він знає все. Таким механізмом є держава та її бюрократія, а знаряддям їх стає централізоване планування згори. Отже, в суспільствах «реального соціалізму», як і в «класичному» західному капіталізмі, життя не підпорядковувалося вільній узгодженій волі людей, але визначальні функції передавалися не зовнішнім щодо індивідів законам ринку, а правлячій бюрократії. Водночас бюрократія, подібно до приватних або колективних капіталістів прагнула до тотального панування, для чого їй було необхідне все те саме безмежне індустріальне зростання та експансія ззовні. Економіка так само торжествувала над соціальною, духовною та екологічною гармонією і над свободою людської особистості. Більш того, свавілля бюрократичного управління, байдужість чиновників до потреб природи, людей, взагалі до всіх сфер, які не приносять бюрократії безпосереднього розширення її влади і могутності, породжували постійні економічні диспропорції і дефіцити.

«Історичною місією» російського більшовизму стало створення за допомогою держави гігантських, орієнтованих, в основному, на військові цілі заводів, де працівники перебували під важким експлуаторським пресом і під жорстоким контролем державної бюрократії, яка привласнювала собі всі результати їхньої праці. Так під гаслами соціалізму і комунізму створювалася основа індустріального капіталізму з величезними арміями найманих рабів. Коли під час першої світової війни Німеччина запровадила у себе «примусове господарство» майже в усіх галузях промисловості, німецька держава встановлювала тверді ціни, відбирала весь продукт,

нормувала не тільки розподіл промислової сировини, але й безпосереднє споживання людей шляхом карток і пайків. Держава глибоко вторглася у сферу приватних інтересів, замінивши ринок централізованим обміном між галузями економіки, сприяло створенню величезних промислових монополій. Була відмінена вільна торгівля і введена примусова трудова повинність. Ленін у 1917 році охарактеризував цю систему як *«військово-державний монополістичний капіталізм»* і назвав її *«військовою каторгою для робітників»*. Разом з тим він стверджував, що державно-монополістичний капіталізм повністю забезпечує матеріальну підготовку соціалізму і між державно-монополістичним капіталізмом та соціалізмом «ніяких проміжних ступенів не немає» (див. статті Леніна «Загрожуюча катастрофа і як з нею боротися» і чи «Утримають більшовики державну владу?»). Потрібно тільки поставити замість держави капіталістичної державу робітничу. Виходила дивовижна річ: виявляється для переходу до соціалізму на «військовій каторзі для робітників» була потрібна лише зміна уряду і зміна структури держапарату!

«Ми відстали від передових країн на 50–100 років. Ми повинні пробігти цю відстань у десять років. Або ми зробимо це, або нас зімнуть», – не допускаючи заперечень, проголосував Сталін на початку 1930-х років [8, 39]. Особлива швидкість і жорстокість індустріалізації 1930-х років, у ході якої було знищено мільйони людей, пояснювалася, за словами німецького дослідника Роберта Курца, тим, що «в неї, неймовірно коротку за часом, уклалася епоха капіталістичного розвитку (Заходу) довжиною у дві сотні років: меркантилізм і Французька революція, процес індустріалізації та імперіалістична військова економіка, злиті разом» [9, 57–58]. Опинившись при владі у величезній країні, правляча партійно-господарська номенклатура, по суті, опинилася у тому ж становищі, що й царський режим. Вона не менше його прагнула до імперської, державної політики, але матеріальна база для такого курсу лишалася, як і раніше надзвичайно вузькою. Для цього знадобилися б широкомасштабна модернізація країни, створення могутньої сучасної важкої і військової промисловості. З цим власті пов'язували не тільки вирішення внутрішніх проблем, але й незалежність та могутність держави, а отже, стабільність панування і привілеїв правлячого прошарку. Партійно-державна бюрократія розраховувала на те, що, «спираючись на націоналізацію землі, промисловості, транспорту, банків, торгівлі, проводячи суворий режим економії, можна буде накопичити достатні

засоби, необхідні для відновлення і розвитку важкої індустрії» [10, 176], змусивши трудящих туго затягнути пояси. Мова йшла, по суті, про специфічний державний капіталізм, за якого держава бюрократії діяла більш менш, як сукупний капіталіст, як величезна роздута капіталістична фабрика. Ця гігантська корпорація під назвою СРСР була інтегрована у світову економіку. Вона продавала за кордон сировину: у 1930-ті роки – золото, яке видобувалося головним чином системою концтаборів, і хліб, вимолочений з села за допомогою колективізації, а пізніше – нафту, газ, ліс, золото, алмази тощо. Кошти, отримані від експорту, використовувалися як для здійснення індустріалізації (так, тільки за німецько-радянськими торговими угодами, які діяли з 1931 по 1936 роки, було отримано значну частину верстатів для будівництва радянських заводів в обмін на хліб і золото), так і для підтримування внутрішньої стабільності режиму.

Впродовж одного десятиліття СРСР перетворився з переважно аграрної країни в індустріальну наддержаву світового значення. Для того, щоб швидко здійснити таку грандіозну структурну перебудову народного господарства, був потрібен не менш грандіозний насильницький злам свідомості людей, яким відтепер належало жити в нових умовах. Потрібно було так само пригнічувати у зародку будь-які спроби опору. Застосовуючи індустріальну капіталістичну технологію, державна бюрократія країн «реального соціалізму» перейняла й індустріалістську капіталістичну систему продуктивних сил з її крайнім соціальним і технічним розподілом праці, з повним підпорядкуванням людини технологічному процесу виробництва, загальну систему найманого рабства, раціоналізацію політичної структури суспільства і, нарешті, капіталістичну модель споживання, базовану на накопиченні матеріальних цінностей і прагненні до збагачення.

Але саме тут її і підстеріг фатум. Спочатку спроба розвивати індустріально-капіталістичне виробництво краще капіталістів і без капіталістів вдавалася завдяки гігантській концентрації і централізації сил (у руках держави). Ці переваги довго допомагали бюрократії у боротьбі з її зарубіжними конкурентами. Але поступово вона почала поступатись, не справляючись з системою виробничого і суспільного життя, яке дедалі ускладнювалося. Радянська індустріальна модель дозволяла успішно здійснювати деякі сучасні виробничі проекти (передусім – у військовій сфері) завдяки величезній концентрації зусиль усієї економіки країни. Але при цьому бюрократична машина держави була вкрай неповороткою. Вимушена контролювати

все і вся у величезній країні, вона не могла забезпечити гнучке динамічне реагування на зміни, що відбуваються в світі. В умовах глобальної технологічної революції радянське технологічне відставання стало фатальним, у тому числі і в такій надважливій для будь-якої великої імперіалістичної держави сфері, як військова техніка. СРСР програв технологічне і військове змагання із західним капіталізмом.

Крім того, саме в «оборонці» концентрувалися найкращі, найбільш професійні кадри працівників і фахівців. На неї працювала і колосальна частина «мирної» промисловості: одні видобували руду, інші плавили сталь, треті робили з цієї сталі танки, а танки стояли десь у Східній Європі. Але, оскільки завойовна політика, що має на меті пограбування чужих територій, у ядерну епоху стала неможливою, радянський ВПК працював практично вхолосту, тринькаючи ресурси країни і не даючи їй навзаєм нічого цінного. Існування радянської економіки, яка виробляла мало цінних, потрібних населенню товарів (сільське господарство було в основному зруйновано, а про радянську легку промисловість з її «знаками якості» взагалі важко говорити серйозно), забезпечувалося за рахунок експорту нафти і газу, а також деяких інших видів сировини. Саме завдяки експортно-імпортним операціям і вдавалося підтримувати більш-менш стерпний рівень життя населення в СРСР. Та зниження цін на нафту в 1980-ті роки призвело до краху радянської економіки.

Радянський державний капіталізм врешті-решт опинився в лещатах якнайглибшої кризи. Диспропорції і дефіцити примножувалися, ставши постійним кошмаром «тришкиного каптана». Дали збій старі стимули: не можна нескінченно управляти батоном, а на пряник вже не вистачало ресурсів. Зрештою, егоїстичні і споживчі домагання роздерли на частини колись монолітну твердиню правлячої бюрократії, і справа закінчилася переділом імперського пирога між різними регіональними угрупованнями бюрократії. Цей процес, який має свою власну логіку, триває і в наші дні.

З крахом «реального соціалізму» зруйнувався й міф про «дві системи». З'ясувалося, що диктатура і представницька демократія, надцентралізована тоталітарна економіка і вільний ринок з вражаючою швидкістю адаптуються до умов, що змінилися, і переходять одна в одну. При цьому колишні партійні бонзи на очах перетворюються на демократичних політиків – твердих прихильників парламентських свобод і *laissez faire*, а колишні радянські господарники – у новоспечених Ротшильдів і Рокфелерів. Озираючись назад після

десятиліть божевільної боротьби за гегемонію у світі, ми тепер ясно бачимо: ніякого протистояння двох альтернативних одна одній систем не було. Були лише два шляхи гарячкового розвитку капіталістичного індустріалізму, кожен із яких був оборотним боком, тінню іншого. Недивлячись на відмінності в умовах власності (державної або приватної) і конкуренції (керованої або ринкової), обидва призвели в принципі до одного і того самого – до катастрофічних наслідків у соціальній сфері та екології і до руйнування людської особистості. Насильство над Землею і людьми торжествувало і на Сході, і на Заході. Різними шляхами підійшли ці різновиди індустріалізму до порогу катастрофи. Але в підсумку обидва опинилися над одним і тим самим проваллям.

Але наявні тенденції втілюються в реальність значно швидше, ніж їх встигають усвідомити, як ідеологи, так і критики неоліберальної глобалізації. А процеси, які ще кілька років тому здавалися неможливими, набирають усе більшого розмаху. «Стає реальністю практично повсюдна відмова від інтеграції світової економіки», – пише журнал «Економіст». І хоча в даній статті мовиться, про те, що корпорації продовжують вірити в ефективність глобальної мережі постачальників, автор додає: «Як і у будь-якому ланцюгу, його сила визначається найслабкішою ланкою. По-справжньому небезпечна ситуація настане тоді, коли компанії вирішать, що подібна система постачань вже віджила своє» [11].

Сучасна логіка (та й алогічність) суспільного розвитку зумовлюють «актуальність пошуків альтернативних щодо... традиційного підходу способів з'ясування соціально-номологічної проблематики» [12, 430]. Перехід до багатопольярного устрою світу вимагає якісно нового погляду на світ. Мова йде про відмову від поділу цивілізацій на вищі й нижчі, передові і відсталі, про визнання самодостатності кожної з них, зі своїм типом культури, своєю системою цінностей, етичних ідеалів, розумінням особистого і сімейного щастя. У багатопольярної структури, яка формується, поки що немає чітких меж. Вона може мати як первинні, базові елементи, так і свої підсистеми. Сюди можуть увійти США, включаючи тією чи іншою мірою інші американські країни, Європа, у вузькому або широкому розумінні, включаючи «Велику Європу», Китай і Японію з різною конфігурацією їхніх сфер, Індію, що набирає світової ваги, ісламський світ, а також інші регіони. Росія з багатьма традиційно пов'язаними з нею країнами може або опинитися в рамках «Великої

Європи», або сформувані за певних умов свій відносно самостійний центр багатополюсного світу. Є й інші варіанти розкладу сил в новому світовому порядку.

У всіх країнах, або принаймні в більшості з них, склалася багатокладна економіка. Найбільшими власниками сьогодні є пенсійні і страхові компанії, які не потрапляють в жодну з названих форм власності. У США найбільш ефективними (у відповідних секторах) постають компанії, базовані на володінні трудовим колективом акціями певної компанії (система ESOP). Змити відмінності між спільним і приватним капіталом у найбільших транснаціональних корпораціях. Розвиваються муніципальні і кооперативні організації. Складно переплітаються державні підприємства зі заготівлі сировини і тисячі дрібних, часто сімейних, виробників кінцевої продукції. Держава безпосередньо або через орендні відносини регулює сферу інфраструктури. У бюджеті провідних країн акумулюється близько половини вироблюваного валового внутрішнього продукту. Подібні приклади можна наводити безконечно. А головне полягає в тому, що двигуном прогресу, могутнім прискорювачем розвитку продуктивних сил і підвищення їх ефективності є не самі по собі форми власності, а економічний, або господарський, механізм їх використання для добробуту усього (або, навпаки, лише частки-меншості) суспільства (чи суспільств, якщо брати світовий рівень). Саме він розвиває свободу, дає стимули до заповзятливості, народжує ризики, створює соціальні альтернативи розвитку, надає забарвлення «суспільне/антисуспільне» формі власності та соціально-економічній політиці.

Від цієї обставини залежить успіх світу в XXI сторіччі. Промислові можливості цивілізації стабільного і розвиненого типу визначаються передусім рівнем її технологічного розвитку. Проте жоден з нині наявних економічних механізмів не наближає нас до моделі цілісного загальносвітового економічного поступу без системної дилеми «експлуатуючі—експлуатовані» на рівні міжсуспільних/міждержавних відносин. Основоположний і неусувний недолік економічного планування «радянського типу» полягає в тому, що система регулювання не має автоматичного характеру і вимагає для свого функціонування відвернення від виробництва значних ресурсів. Тобто навіть у тому випадку, коли ця система працює, коефіцієнт корисної дії економіки становить менше одиниці. Альтернативна модель «вільного ринку» має, принаймні, ту перевагу,

що є системою, яка авторегулюється. Втім – лише в певному інтервалі початкових умов, досить вузькому. Проте і в «експлуатаційних межах» робота ринкового механізму лише бажати кращого. Адже регулювання відбувається через циклічні кризи, а це призводить до «псування ресурсів» і зниження ККД. Крім того, «робота» ринку має гомеостатичний характер, тобто – вона перешкоджає будь-якій різкій зміні економічного стану і тим самим накладає обмеження на темпи зростання. Нарешті, платою за функціонування ринкової економіки є тоталітарна влада грошей. Можна сперечатися про те, краще це, ніж тоталітарна влада Партії (неминуча за планового господарювання), або гірше. Але краще не вибирати менше з двох зол. Вимоги до економічної моделі даного типу достатньо очевидні:

1. Високий коефіцієнт корисної дії (який визначається через відношення соціально корисної праці до загальної витраченої праці).

2. Авторегульовальний характер економічного механізму, що забезпечує статичний гомеостаз (баланс попиту/пропозиції) без втручання ззовні.

3. Автокаталітичний характер економічного механізму, що забезпечує динамічний гомеостаз (тобто економічний розвиток) без втручання ззовні. Принципова можливість підтримувати «вертикальний економічний прогрес» – здатність економіки до достатньо довготривалого піднесення з тангенсом кута нахилу, більшим від одиниці (подвоєння за рік сукупного суспільного продукту).

4. Теоретична можливість перейти до насичувальної високотехнологічної «Hi-tech» економіки світового рівня, яка автоматично задовольняє потреби мірою їх появи.

Отже, зростаюча відповідальність, яка навіть неспівмірна з минулим періодом суспільного розвитку, лежить на керівниках держав, міжнародних організацій, діячах культури, здатних вирватися з тісних рамок національного егоїзму і запропонувати прийнятні планетарні рішення. Тільки своєчасна і узгоджена дія величезної кількості сил, що само по собі достатньо важко, спроможна відкрити дорогу оптимістичному сценарію. Уся решта варіантів буде істотно гірша, а в ряді випадків – і трагічна. Майбутнє нового планетарного порядку зовсім не безальтернативне. Багато що залежить від спроб використовувати сприятливі шанси, стримувати агресивні прагнення і спрямування, захистити глобальне світове суспільство від впливу вельми небезпечних технологічних і інформаційних чинників, від посилення погроз навколишньому середовищу та надексплуатаційних прагнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kurz R. Kollaps der Modernisierung: vom Zusammenbruch des Kasernensozialismus zur Krise der Weltökonomie. – Frankfurt am Main: Eichborn, 2001. – 288 S.
2. Schwarzer Faden, 2009. – № 2.
3. Kurz R. Kollaps der Modernisierung: vom Zusammenbruch des Kasernensozialismus zur Krise der Weltökonomie. – Frankfurt am Main: Eichborn, 2001. – 288 S.
4. Bookchin M. Hierarchie und Herrschaft. Berlin:Kramer, 1981. – 175 S.
5. Gorz A. Wege ins Paradies. Thesen zur Krise, Automation und Zukunft der Arbeit Berlin:Rotbuch Verlag, 2006. – 157 S.
6. Gorz A. Kritik der ökonomischen Vernunft. Sinnfragen am Ende der Arbeitsgesellschaft. – Hamburg: Rotbuch Verlag 2004. – 388 S.
7. Gorz A. Kritik der ökonomischen Vernunft. Sinnfragen am Ende der Arbeitsgesellschaft. – Hamburg: Rotbuch Verlag 2004. – 388 S.
8. Сталин И. О задачах хозяйственников. Речь на первой Всесоюзной конференции работников социалистической промышленности 4 февраля 1931 г. – Сочинения. Т.13. – М., 1951. – 436 с.
9. Kurz R. Kollaps der Modernisierung: vom Zusammenbruch des Kasernensozialismus zur Krise der Weltökonomie. – Frankfurt am Main : Eichborn, 2001. – 288 S.
10. Сталин И. О задачах хозяйственников. Речь на первой Всесоюзной конференции работников социалистической промышленности 4 февраля 1931 г. – Сочинения. Т.13. – М., 1951. – 436 с.
11. An anatomy of so-called „deglobalisation”. – The Economist. Feb 19-th 2009.
12. Бойченко І.В. Філософія історії. – К.: Знання, 2000. – 723 с.

Макаренко Б.Г. Трансформаційне суспільство: пошук основних моделей розвитку.

Розвиток людства в добу індустріалізму має не тільки позитивні, але й негативні наслідки, які виявилися особливо помітними в суспільствах так званого «реального соціалізму». Як наслідок людина не мала можливості визначати, як їй слід жити, працювати і розпоряджатися власним вільним часом. Зокрема, в постіндустріальну епоху відбувається перехід до якісно нового етапу соціально-економічного піднесення. Але руйнівність, безрозсудність ринкового суспільства штовхає його в соціальну, економічну та екологічну прірву. Вихід із неї людству доводиться шукати не тільки на шляху глобалізації, але й у визнанні самодостатності кожної з цивілізацій.

Ключові слова: Людина, суспільство, культура, ринкове суспільство, трансформаційне суспільство, індустріалізм, постіндустріалізм.

Макаренко Б.Г. Трансформационное общество: поиск основных моделей развития.

Развитие человечества в эпоху индустриализма имеет не только положительные, но и отрицательные последствия, которые оказались особенно заметными в обществах так называемого «реального социализма». Как следствие человек не имел возможности определять, как ему следует жить, работать и распоряжаться собственным свободным временем. В пост-индустриальную эпоху происходит переход к качественно новому этапу социально-экономического подъема. Но разрушительность, безрассудство рыночного общества толкает его в социальную, экономическую и экологическую пропасть. Выход из нее человечеству приходится искать не только на пути глобализации, но и в признании самодостаточности каждой из цивилизаций.

Ключевые слова: Человек, общество, культура, рыночное общество, трансформационное общество, индустриализм, постиндустриализм.

Makarenko B.G. Transformation society: seek of basic models of development.

Human development in the age of industrialism has not only positive but also negative effects, which were particularly noticeable in societies of the so-called «real socialism». As a result, human was unable to determine how he should live, work and manage his own free time. In the post-industrial era there is a transition to a qualitatively new stage of social and economic growth. However, destructiveness, recklessness market society, pushes it into the social, economic and ecological abyss. Humanity must seek the way out of it not only in the way of globalization, but also in the recognition of self-sufficiency of each of the civilizations.

Keywords: human, society, culture, market society, transformation society, industrialism, post-industrialism.